

ХУЛОСАИ НИҶОИИ
шурои диссертатсионии 6D.KOA-021-и назди
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илм

Парвандаи аттестатсионии № ____
Қарори шурои диссертатсионӣ аз 26-уми январи соли 2023, №33

Барои сазовор донишгари Чумъаев Меҳроб Одинаевич, шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба дараҷаи илмии доктори илми филология.

Диссертатсияи Чумъаев Меҳроб Одинаевич дар мавзӯи «Хусусиятҳои лексикӣ семантикӣ ва калимасозии иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насри Абдурахмони Ҷомӣ» (дар заминаи «Нафаҳот-ул-унс» ва «Бахористон») барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илми филология аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ дар ҷаласаи шурои диссертатсионии 6D.KOA-021-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (734025, шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17; фармоиши Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 7-уми январи соли 2022, тахти №23) рӯзи 6-уми октябри соли 2022 (суратмаҷлиси № 22) барои Ҳимоя қабул гардидааст.

Довталаби дараҷаи илмӣ Чумъаев Меҳроб Одинаевич 25-уми декабри соли 1973 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таваллуд шудааст. Соли 1998 факултети журналистикаи Донишгоҳи давлатии миллии Тоҷикистон (ҳоло Донишгоҳи миллии Тоҷикистон)-ро бо ихтисоси журналист-тарҷумон бо дипломи аъло хатм кардааст. Аз соли 1998 ба ҳайси ассистент, муаллими калон ва дотсенти кафедраи услубшиносӣ ва таҳрири адабии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон фаъолият дорад. Соли 2007 диссертатсияи номзадӣ дар мавзӯи «Хусусиятҳои лексикӣ семантикии «Нафаҳот-ул-унс»-и Абдурахмони Ҷомӣ» аз рӯи ихтисоси 10.02.22 – Забонҳои халқҳои кишварҳои хориҷии Аврупо, Осиё, Африқо, бумиёни Амрико ва Австралия (забони тоҷикӣ) бо роҳбарии доктори илми филология, профессор Баҳриддин Камолитдинов Ҳимоя кардааст. Солҳои 2017-2020 докторанти кафедраи таърихи забон ва типологияи факултети филологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон буд.

Диссертатсия дар кафедраи таърихи забон ва типологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон иҷро шудааст.

Мушовирони илмӣ: доктори илми филология, профессори кафедраи услубшиносӣ ва таҳрири адабии факултети журналистикаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Камолитдинов Баҳриддин ва профессори кафедраи таърихи забон ва типологияи факултети филологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Саломитдинов Муҳаммадҷон Қайюм.

Муқарризи расмӣ: Султон Ҳасан Баротзода – доктори илми филология, узви вобастаи АМИТ, сарҳодими илмии шӯбаи фарҳангшиносӣ ва истилоҳоти Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣи АМИТ, Нозимов Абдулҳамид Абдуалимович – доктори илми филология, профессор, мудири кафедраи забонҳо ва фанҳои гуманитарии МДТ «Филиали Донишгоҳи миллии таҳқиқоти технологӣ «МИСиС» дар шаҳри Душанбе»

ва **Турсунов Фаёзҷон Мелибоевич** – доктори илми филология, дотсенти кафедраи забоншиносии муқоисавӣ ва назарияи тарҷумаи Донишгоҳи байналмилалӣи забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода ба диссертатсия тақризи мусбат пешниҳод намудаанд.

Муассисаи пешбар – Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров дар тақризи мусбати худ, ки аз ҷониби раиси чаласа, номзади илми филология, дотсент, мудирӣ кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров Олимҷонов М.О., ва эксперт доктори илми филология, профессори кафедраи мазкур Ҳасанзода А.А. ва бо имзову муҳри ректори муассиса, доктори илми таърих, профессор Усмонзода А.И. пешниҳод шудааст, қайд менамояд, ки диссертатсияи доктории Ҷумъаев М. О. дар мавзӯи «Хусусиятҳои лексикӣ ва семантикӣ ва калимасозии иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насри Абдурахмони Ҷомӣ» (дар заминаи «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон») таҳқиқоти илмӣ баанҷомрасида буда, ба талаботи бандҳои 31-37-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти № 267 ба тасвиб расидааст, мувофиқ буда, муаллифи он барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илми филология аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ сазовор мебошад.

Муқарризи расмӣ ва муассисаи пешбар бо назардошти муқаррароти бандҳои 67-70 ва 74-75-и «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти № 267 тасдиқ шудааст, интиҳоб ва таъин гардидаанд. Интиҳоби муқарризи расмӣ ва муассисаи пешбар ба он асоснок мегардад, ки онҳо мутахассисони бевоситаи соҳаи забоншиносӣ буда, дар қорҳои илмӣ таҳқиқотӣ фаъолона иштирок менамоянд ва дар ин самт асару мақолаҳо таълиф кардаанд, ки мазмуну муҳтавои онҳо ба мавзӯи диссертатсияи мазкур иртибот дорад.

Довталаби дараҷаи илмӣ вобаста ба мавзӯи диссертатсия 2 монография ва 25 мақолаи илмӣ чоп намудааст, ки аз онҳо 22 адад дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 3 мақола дар маҷаллаву маҷмуаҳои дигари илмӣ нашр гардидаанд. Маводи интишоргардида нуктаҳои асосӣ, натиҷаҳо ва мазмунҳои диссертатсияро инъикос намуда, саҳми шахсии муаллифро собит менамоянд.

I. Таълифоти муаллиф дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон:

[1-М]. Ҷумъаев, М. О. Феълҳои таркибии ҷузъи номиашон арабӣ бо феълҳои ёридиҳандаи «қардан» ва «намудан» дар насри бадеии Абдурахмони Ҷомӣ (дар мисоли «Баҳористон») / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2017. – № 4/7. – С. 67-70.

[2-М]. Ҷумъаев, М. О. Баъзе хусусиятҳои луғавию морфологӣи иқтибосоти арабие, ки бо феълҳои ёридиҳандаи «қардан» ва «намудан» таркиби номӣ сохтаанд, дар насри бадеии Абдурахмони Ҷомӣ (дар мисоли «Баҳористон») / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2017. – № 4/7. – С. 126-130.

[3-М]. Чумъаев, М. О. Доир ба баъзе хусусиятҳои луғавии иқтибосоти арабӣ дар насри бадеии Абдурахмонӣ Ҷомӣ (дар мисоли «Нафаҳот-ул-унс») / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2018. – № 1. – С. 105-110.

[4-М]. Чумъаев, М. О. Хусусиятҳои семантикии баъзе калимаҳои иқтибосии арабӣ дар насри бадеии Абдурахмони Ҷомӣ (дар мисоли «Нафаҳот-ул-унс») / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2018. – № 2. – С. 124-129.

[5-М]. Чумъаев, М. О. Дар бораи ворид гардидани иқтибосоти арабӣ ба забони тоҷикӣ (форсӣ) пас аз зуҳури ислом / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2018. – № 4. – С. 15-19.

[6-М]. Чумъаев, М. О. Дар бораи иқтибосоти арабӣ дар забони тоҷикӣ дар асрҳои IX-X / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2018. – № 4. – С. 103-107.

[7-М]. Чумъаев, М. О. Дар бораи сабабу омилҳои ворид гардидани иқтибосоти арабӣ ба забони тоҷикӣ / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2018. – № 6. – С. 37-44.

[8-М]. Чумъаев, М. О. Лексикаи динии ифодакунандаи принципҳои асосии ислом ва ному сифатҳои Худованд дар насри бадеии Ҷомӣ / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2018. – № 6. – С. 127-131.

[9-М]. Чумъаев, М. О. Калимаҳои ифодакунандаи тоату ибодати динӣ дар насри бадеии Ҷомӣ / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2018. – № 8. – Қ. II. – С. 16-22.

[10-М]. Чумъаев, М. О. Мавқеи иқтибосоти арабӣ дар забони тоҷикӣ дар асрҳои XI-XII / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 1. – С. 135-141.

[11-М]. Чумъаев, М. О. Мавқеи баъзе истилоҳоти марбут ба фикҳи исломӣ дар насри бадеии Ҷомӣ / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 4. – С. 66-70.

[12-М]. Чумъаев, М. О. Иқтибосоти арабии ифодакунандаи мафҳумҳои умумии тасаввуф дар насри бадеии Ҷомӣ / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 5. – С. 62-68.

[13-М]. Чумъаев, М. О. Дар бораи бархе аз иқтибосоти арабии ифодакунандаи мафҳумҳои тасаввуф дар насри бадеии Абдурахмони Ҷомӣ / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 6. – С. 75-80.

[14-М]. Чумъаев, М. О. Дар бораи иқтибосоти арабӣ дар забони тоҷикӣ дар асри XIII ва пас аз он / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 7. – С. 32-38.

[15-М]. Чумъаев, М. О. Нақши исмҳои амали арабӣ барои таъмини оҳанги суҳан дар асарҳои насрии Ҷомӣ (дар мисоли «Баҳористон» ва «Нафаҳот-ул-унс») / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 8. – С. 33-38.

[16-М]. Чумъаев, М. О. Дар бораи иқтибосоти арабӣ дар забони тоҷикӣ дар асрҳои XVIII-XIX ва ибтидои асри XX / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 8. – С. 107-111.

[17-М]. Чумъаев, М. О. Имконоти калимасозии иқтибосоти арабӣ бо пасванди **-ӣ / -гӣ, -вӣ** дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ (дар мисоли «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон») / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2020. – № 3. – С. 32-38.

[18-М]. Чумъаев, М. О. Имконоти калимасозии иқтибосоти арабӣ бо баъзе пасвандҳои тоҷикӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ (дар мисоли «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон») / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2020. – № 3. – С. 97-102.

[19-М]. Чумъаев, М. О. Калимасозии якҷанд пасванди тоҷикӣ бо иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ (дар мисоли «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон») / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2020. – № 4. – С. 8-14.

[20-М]. Чумъаев, М. О. Имконоти калимасозии иқтибосоти арабӣ бо пешвандҳои тоҷикӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ (дар мисоли «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон») / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2021. – № 2. – С. 24-30.

[21-М]. Чумъаев, М. О. Гурӯҳҳои семантикии иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ (дар мисоли «Баҳористон» ва Нафаҳот-ул-унс) / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2021. – № 5. – С. 31-41.

[22-М]. Чумъаев, М. О. Гурӯҳбандии иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ (дар заминаи «Баҳористон» ва «Нафаҳот-ул-унс») / М. О. Чумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2021. – № 7. – С. 37-43.

II. Маҷалла ва маҷмуаҳои дигари илмӣ

[1]. Чумъаев, М. О. Заминаҳои таъсири мутақобилаи забонҳои тоҷикӣ (форсӣ) ва арабӣ / М. О. Чумъаев // Илм ва ҷомеа. Маҷаллаи академии илмию оммавӣ. – № 3 (11), 2018. – С. 133-140.

[2]. Чумъаев, М. О. Доир ба иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ (дар заминаи «Баҳористон» ва «Нафаҳот-ул-унс») / М. О. Чумъаев // Роҳҳои баланд бардоштани маҳорати касбӣ ва тақмили ихтисоси омӯзгорон. – Душанбе, 2020. – С. 100-110.

[3]. Чумъаев, М. О. Доир ба имконоти калимасозии иқтибосоти арабӣ бо артикли **-ал** (дар заминаи «Баҳористон» ва «Нафаҳот-ул-унс»-и Ҷомӣ) /

М. О. Чумъев // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмию амалии «Медиалингвистика ва услубшиносӣ: проблема ва дурнамо» ба муносибати 85-солагии профессор Баҳриддин Камолитдинов (22-23 октябри соли 2020). – Душанбе, 2020. – С. 238-243.

III. Монографияҳо

[26-М]. Чумъев, М. О. Хусусиятҳои лексикӣ ва иқибосоти арабӣ дар «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон»-и Абдурахмони Ҷомӣ / М. О. Чумъев. – Душанбе: Матбаа, 2022. – 192 с.

[27-М]. Чумъев, М. О. Имконоти калимасозии иқибосоти арабӣ дар «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон»-и Абдурахмони Ҷомӣ / М. О. Чумъев. – Душанбе: Матбаа, 2022. – 160 с.

Ба автореферати диссертатсия аз муассиса ва муҳаққиқони зерин тақризи ба шури диссертатсионӣ ворид гардидаанд:

1. Дар тақризи ба автореферати диссертатсия навиштаи доктори илми филология, профессори кафедраи забони тоҷикӣ Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоев Назрӣ Офаридоев чунин эродҳо зикр шудаанд:

- баъзе қисматҳои муқаддимаи қор, аз ҷумла қисматҳои мубрами таҳқиқ, дараҷаи таҳқиқи мавзӯ ва нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда хеле зиёду муфассал мебошанд. Хуб мешуд, ки ин қисматҳо муҳтасару муҷазтар ифода мегардиданд, то ҳаҷми қор камтар мешуд.

- хулосаи қори илмӣ хеле зиёд аст. Аз ин рӯ, салоҳ доништа мешавад, ки баъзе бандҳои он муттаҳид карда шаванд. Масалан, бандҳои 20, 21 ва 22, 23-и хулосаро муттаҳид намуда, муҳтасартар ифода намудан имконпазир мебошад.

- хуб мешуд, ки дар қор дар бораи қолабҳои калимасозии иқибосоти арабӣ дар асарҳои наврии Ҷомӣ – «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон» фасли алоҳида ҷудо карда мешуд.

- дар автореферати диссертатсия баъзе ғалатҳои имлоӣ, техникаӣ ва аломатҳои китобат ба назар мерасанд (масалан, сах. 15, 16, 19-и варианти тоҷикӣ ва сах. 3, 9-и варианти русӣ) ва ғайра.

2. Тақризи ба автореферат ирсолнамудаи доктори илми филология, профессори кафедраи забони тоҷикӣ Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи Абуалӣ ибни Сино Қосимов Олимҷон Ҳабибович мусбат буда, дар он чунин эродҳо ҷой доранд:

- ба назар мерасад, ки маводи фасли 4-уми боби сеюми рисола, ки «Калимасозии иқибосоти арабӣ бо пасванду пешвандҳо» унвон дорад, хеле кам мебошад. Аз ин рӯ, бо фасли сеюми ҳамин боб муттаҳид кардани он салоҳ доништа мешавад.

- дар баъзе мавридҳо хулосаву натиҷагирӣҳои муҳаққиқ дар диссертатсия ба таври умумӣ оварда шудаанд.

- ҷо-ҷо қоидаҳои имлоӣ забони тоҷикӣ ва мавридҳои гузоштани аломатҳои китобат риоя нагардидааст.

3. Дар тақризи ба автореферати диссертатсия фиристодаи доктори илми филология, дотсент, мудири кафедраи забонҳои Донишқадаи тарбияи

ҷисмони Тоҷикистон ба номи С. Раҳимов Шафоатов Азал Нусратович чунин эродҳо қайд шудаанд:

- тавсифи умумии қор ниҳоят мухтасар оварда шудааст, ки он бори дигар ба бозбинӣ ниёз дорад.
- дар автореферат нақша, схема, гистаграмма ва диаграммаҳо ба мушоҳида намерасанд.
- ҳуб мебуд, зерфаслҳои дуҷум сеюми боби дуҷум ва сеюму чоруми боби сеюм муттаҳид карда мешуданд.
- дар баъзе саҳифаҳои автореферат ғалатҳои имлоӣ, услубӣ ва аломатҳои китобат ба назар мерасанд (с. 5, 16, 23, 24, 29, 34, 38 ва ғ.).

4. Такризи ба автореферати диссертатсия навиштаи доктори илми филология, дотсенти кафедраи забон ва адабиёти руси Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав Юсупова Зарина Розиковна мусбат буда, дар он чунин эродҳо пешниҳод шудаанд:

- дар боби дувуми рисола муаллиф ба масъалаи муродифшавӣ ва зидмаъноии вожаҳои арабӣ тавачҷуҳ намуда, мисолҳои хуберо мавриди баррасӣ қарор додааст. Азбаски ин категорияҳои семантикӣ, хусусан муродифот, мавзуи марказии услубшиносӣ ва бо интиҳоби гунаи саҳеҳ ва бамаврид иртибот дорад, ҳуб мешуд, сабаби интиҳоб ва истифодаи вожаҳои ҳаммаъно ва зидмаъно аз ҷониби Абдурахмони Ҷомӣ дақиқ зикр карда шавад.
- агар мисолҳои дар диссертатсия овардашуда дар шакли аёнӣ муосир пешниҳод мегардиданд, нуран алонур мешуд.
- дар автореферат ҷо-ҷо ғалатҳои имлоӣ (саҳ. 11, 12, 15) ва аломати китобат (саҳ. 15,) ба назар расиданд, ки ислоҳи онҳоро дар омода намудани диссертатсия ба ҷоп салоҳ медонем.

5. Дар такризи ба автореферати диссертатсия ирсолнамудаи доктори илми филология, профессор, мудирӣ кафедраи забоншиносӣ ва таърихи забони Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ Ҷумъахон Алимӣ чунин эродҳо қайд шудаанд:

- хулосаи бобҳои якум ва дуҷум нисбатан заиф мебошанд.
- хулосаҳои умумии рисола зиёданд, ҳуб мешуд, агар он аз банди 9 оғоз гардад, зеро банд қаблӣ ҷанбаи хулосавӣ камтар доранд. Ҳамчунин ихтисор намудани бандҳои аз 28 то 33 ба мақсад мувофиқ аст.
- дар автореферат баъзе ғалатҳои имлоӣ ва аломатҳои китобат ба назар мерасанд, ки ислоҳи онҳо бар салоҳи қор мебошад (саҳ. 15, 23, 34 ва ғ.).

6. Дар такризи дастаҷамъонае, ки аз тарафи профессори кафедраи филологияи тоҷик ва забонҳои шарқи хориҷии Донишгоҳи давлатии Самарқанд ба номи Шароф Рашидов Ҷумъакул Ҳамроев, мудирӣ ҳамин кафедра, дотсент Анзурат Хонҷӯчаева ва дотсенти кафедраи мазкур Акмал Шерназаров ба автореферати диссертатсия омадааст, дар баробари зикри бисёр паҳлӯҳои мусбати фишурдаи қор чунин эродҳо ба назар мерасанд:

- шарҳу тафсири баъзе калимаҳои ифодакунандаи мафҳумҳои диниву ирфонӣ тулонӣ мебошад. Ҳуб мешуд, ки чунин калимаҳо мухтасартар шарҳу тавзеҳ дода мешуданд.

- чунонки аз мазмуну мундариҷаи автореферат аён аст, дар кори илмӣ аз унсурҳои методи омӯрӣ ва таҳлили миқдорӣ истифода шудааст. Аз рӯйи нишондиҳандаҳои он ҷадвалу диарграммаҳо тартиб додан мувофиқи мақсад мебуд.

- дар автореферат баъзе ғалатҳои имлоиву техникӣ ба назар мерасанд (масалан, сах.33, 36-и матни тоҷикӣ ва сах. 3, 7, 9-и матни русӣ).

7. Дар тақризи ба автореферат ирсолнамудаи доктори илми филология, профессори Институти давлатии забонҳои хориҷии Самарқанд Турниёзов Н. Қ. чунин эродҳо баён гардидаанд:

- салоҳи қор мебуд, агар як фасли алоҳида ба калимаҳои ҳамоҳанги арабӣ бахшида мешуд, зеро дар асарҳои мавриди таҳқиқ чунин унсурҳои луғавии арабӣ, ки ба хоҷагии таъмини санъати лафзӣ сачъ қорбасти гардидаанд, зиёд мебошанд.

- чунонки медонем, калимаҳои арабӣ аз рӯйи қолабҳо ё вазнҳои махсус сохта мешаванд. Хуб мешуд, ки ба чунин хусусияти сохтори калимаҳои арабӣ дар асарҳои адиб таваҷҷуҳ зоҳир мегардид.

- дар матни фишурдаи рисола баъзе ғалатҳои имлоиву техникӣ ба назар мерасанд, ки муҳаққиқ бояд ислоҳи онҳоро дар оянда дар назар дошта бошад.

Муқарризон дар баробари муайян кардани баъзе эроду нуқсонҳои диссертатсия ва автореферати он (тоҷикӣ ва русӣ) аҳамияти ҷанбаҳои назариявӣ амалӣ ва навоари қор, инчунин дастовардҳои илмӣ муаллифи диссертатсияро таъкид карда, онро барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ сазовор донистанд.

Шурои диссертатсионӣ қайд менамояд, ки довталаби дараҷаи илмӣ дар асоси таҳқиқоти илмӣ чунин масъалаҳоро ҳаллу фасл намудааст:

- баррасии заминаҳои таъсири мутақобилаи забонҳои тоҷикӣ (форсӣ)-ю арабӣ дар замони қабл аз зуҳури ислом;

- муқаррар намудани мавқеи иқтибосоти арабӣ дар забони тоҷикӣ дар давраҳои муҳталифи пас аз зуҳури дини ислом (то асри XV);

- нишон додани сабабу омилҳои ворид гардидани иқтибосоти арабӣ ба забони тоҷикӣ;

- таснифи гурӯҳҳои лексикӣ семантикӣ иқтибосоти арабӣ дар асарҳои мавриди таҳқиқ;

- таҳқиқи иқтибосоти арабии асарҳои насрии нависандаи вобаста ба дараҷаи ҳазмшавӣ, хусусиятҳои маъноӣ ва мансубият ба ҳиссаҳои нутқ;

- муайян намудани дараҷаи истеъмоли иқтибосоти арабӣ дар «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон»;

- таҳлилу тасниф ва шарҳу тафсири иқтибосоти арабии ифодакунандаи мафҳумҳои диниву ирфонӣ;

- муайян намудани нақши иқтибосоти арабӣ дар ташаккули синонимҳо ва антонимҳо;

- таҳқиқи имконоти калимасозии иқтибосоти арабӣ бо пешванду пасвандҳои тоҷикӣ;

- баррасии имконоти калимасозии мураккаб бо иқтибосоти арабӣ дар асарҳои мавриди таҳқиқ.

Асосҳои назариявии таҳқиқ. Ҳангоми баррасии масъалаҳои муҳиму умуминазарии мавзӯи диссертатсия асарҳои олимону муҳаққиқон В. М. Белкин, А. Н. Болдиров, И. М. Оранский, Л. С. Пейсиков, В. Виноградов, Ю. А. Рубинчик, Н. М. Шанский, А. А. Брагина, Л. А. Новиков, В. С. Расторгуева, Ричард Фрай, Л. Бузургзода, Б. Ниёзмӯҳаммадов, Н. Маъсумӣ, Т. Зехнӣ, Ш. Н. Ниёзӣ, Р. Ғаффоров, С. Ҳалимов, М. Н. Қосимова, М. Мӯҳаммадиев, Н. Шаропов, Б. Камолиддинов, Ҳ. Мачидов, Ш. Рустамов, Т. Бердиева, Д. Хоҷаев, С. Сулаймонов, А. Ҳасанов, С. Сабзаев, С. Назарзода, М. Султонов, Т. Ваҳҳобов, З. Мухторов, О. Қосимов, Ф. Ҳ. Шарифова, М. Саломов, С. Раҳматуллозода (Хоркашев), Ш. Каримов, Қ. Мухторӣ ва дигарон ҳамчун заминаи назариявӣ методологӣ ба кор бурда шуданд. Ҳамчунин зимни пажӯҳишҳо дар соҳаи адабиётшиносӣ ба баъзе масъалаҳои забони асарҳои насрии адабиёти классикӣ, дараҷаи истеъмоли иқтибосоти арабӣ ва ба бисёр масоили нақши тасаввуф дар пешрафти адабиёти классикии тоҷикӣ форс тавачҷух зоҳир карда шудааст. Дар иртибот ба ин таҳқиқоти дар соҳаи адабиётшиносӣ анҷомдодаи устод Айнӣ, адабиётшиносон Е. Э. Бертелс, А. Мирзоев, А. Афсаҳзод, Н. Зоҳидов, А. Абдусаттор, Р. Мусулмонкулов, Х. Шарифов, М. Нарзикул, ҳамчунин пажӯҳишҳои донишмандони Эрон Парвиз Нотили Хонларӣ, Мӯҳаммадкаӣ Баҳор, Забеҳулло Сафо, Сайидҷаъфари Саҷҷодӣ, Алиасғари Ҳикмат, Мӯҳаммадалӣ Имом Шуштарӣ, Алиавсати Иброҳимӣ истифода гардида, дар заминаи афқору андешаҳои эшон мазмуну мундариҷаи рисолаи илмӣ танзим ва ба баъзе масъалаҳои назарии таҳқиқоти илмӣ рӯшанӣ андохта шудааст.

Таҳқиқоти илмӣ, асосан, аз рӯи методи тасвири лингвистӣ анҷом дода шудааст. Ҳамчунин дар таҷриба ба пажӯҳишҳои илмии забоншиносони муосир дар рисола аносири методҳои маъмули таҳқиқи забоншиносӣ – таҳлили муқоисавӣ, таҳлили сохторию семантикӣ, таҳлили семантикию услубӣ, синхронӣю диахронӣ, муқоисавию таърихӣ, таҳлили микдорӣ ва усулҳои чандомад мавриди истифода қарор гирифтааст.

Аҳамияти натиҷаҳои бадастовардан довталаб барои дарёфти дараҷаи илмӣ дар амалия чунин тасдиқ карда мешавад, ки натиҷаҳои онро ҳангоми таълими фанҳои лексикология, морфология, услубшиносӣ, муайян намудани ҷанбаҳои семантикии осори бадеӣ, ҳангоми тартиб додани луғати осори адабӣ ва луғатҳои терминологии арабию тоҷикӣ ва тоҷикию арабӣ, ҳангоми таълифи фарҳангҳои тафсири истифода бурдан мумкин аст. Маводи рисола ҳамчунин ҳангоми навиштани китобҳои дарсӣ ва дастуру васоити таълимӣ доир ба таърихи забони адабии тоҷикӣ, лексикология ва калимасозӣ истифода шуда метавонад. Қисматҳои алоҳидаи қори илмиро ҳамчун маводи боэътимод ҳангоми хондани курсу семинарҳои махсус доир ба проблемаҳои лексикология, семантика, калимасозӣ ва услубшиносӣ дар факултетҳои филологияи муассисаҳои таҳсилоти олӣ ба кор бурдан имконпазир аст.

Баррасии эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ нишон доданд, ки дар таҳқиқи диссертатсионӣ консепсияҳои илмӣ ва назарияи забоншиносони ватанию хоричӣ истифода шудаанд. Дар маҷмуъ, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ аз дақиқияти маълумот, мувофиқат намудани ҳаҷми маводи таҳқиқ, коркарди натиҷаҳои таҳқиқ, ҳаҷми интишорот ва интиҳоби методҳои таҳқиқ бармеояд. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқи назарӣ пешниҳод гардидаанд.

Саҳми шахсии довталаби дарёфти дараҷаи илмиро дараҷаи дарки масъалаҳои дар диссертатсия баррасишуда, натиҷаҳо ва хулосаҳои асосии кор, муқаррароти ба ҳимоя пешниҳодшуда ва мустақил ифода шудани нуқтаи назари ӯ нисбат ба мавзӯи таҳқиқ нишон медиҳад. Саҳми фардии муаллиф, ҳамчунин, дар он зоҳир меёбад, ки ӯ дар ҷараёни ҷамъовари маводи зарурӣ, гурӯҳбандии мавзӯӣ, таъйини тарҳи кор, навиштани монография ва мақолаҳои илмӣ мустақилият зоҳир карда, дар мавридҳои зарурӣ аз маслиҳати мушовири илмӣ баҳраманд шудааст. Муносибати методологии муаллиф нисбат ба мавзӯи мавриди таҳқиқ саҳми шахсии ӯ дар омӯзиши мавзӯ буда, барои ҳалли илмии масъала замина фароҳам овардааст. Ҳамчунин саҳми шахсии муаллифи диссертатсия дар услуби баён, тарзи ифодаи фикр, гузориши масъала ва сабки диссертатсия аён аст.

Довталаби дараҷаи илмӣ ба равишҳои таҳқиқии муосир таъя карда, бори аввал ба таври комплексӣ масъалаҳои марбут ба вижагиҳои луғавию маъноӣ ва калимасозии иқтибосоти арабиرو ду асари насрии Абдурахмони Ҷомӣ – «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон» дар қолаби диссертатсия таҳқиқ ва ҷамъбаст намуда, дар интиҳоби мавод, интишори натиҷаҳои таҳқиқ, пешниҳоди маълумот ва пешфарзҳо барои таҳқиқоти баъдӣ ва дастовардҳои назаррас дорад.

Дар ҷаласаи шурои диссертатсионии 6D.KOA-021-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон аз 26 январи соли 2023 дар бораи сазовор донишани Ҷумъаев Меҳроб Одинаевич ба дараҷаи илмии доктори илми филология қарор қабул карда шуд.

Ҳангоми овоздиҳии пинҳонӣ дар шурои диссертатсионӣ 14 нафар, аз ҷумла 5 нафар докторони илм аз рӯйи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ иштирок доштанд.

Дар овоздиҳӣ 14 нафар иштирок намуданд. Аз 15 нафар аъзои ба ҳайати шурои диссертатсионӣ шомилбуда овоз доданд: тарафдор – 14 нафар, муқобил – нест, бетараф – нест, бюллетенҳои безътибор – нест.

Раиси шурои диссертатсионӣ,
доктори илми филология, профессор

[Signature] Хочаев Д.

Котиби илмии шурои диссертатсионӣ,
доктори илми филология, профессор

[Signature] Ҷураева М.

26-уми январи соли 2023